DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2020.4.21.10>

УДК 159.9.019/.07:373.5

Снігур Юлія

ЗВ'ЯЗОК АКТИВНОСТІ ТА ОПТИМІЗМУ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ

Снігур Юлія. Зв'язок активності та оптимізму керівників закладів середньої освіти з копінг-стратегіями.

Вступ. Використання керівниками закладів середньої освіти адекватних копінг-стратегій передбачає вивчення психологічних чинників, які впливають на цей процес, зокрема таких, як активність та оптимізм керівників.

Мета дослідження: дослідити зв'язок між активністю та оптимізмом керівників закладів середньої освіти та їхніми копінг-стратегіями.

Методи дослідження. Для проведення дослідження використовувалися опитувальники «Шкала оптимізму і активності» (Н. Водопьянова, М. Штейн) та «Дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях» (С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер; адаптація Т. Крюкової).

Результати дослідження. Констатовано недостатній рівень вираженості активності та оптимізму в керівників закладів середньої освіти. Виявлено різні психологічні типи керівників закладів загальної середньої освіти за рівнем вираженості в них активності та оптимізму («реалісти», «пасивні оптимісти», «пасивні песимісти», «активні песимісти»). Встановлено позитивний статистично значущий зв'язок між оптимізмом і такими копінг-стратегіями, як «пошук соціальної підтримки» та «орієнтація на уникнення», а також негативний статистично значущий зв'язок між вираженістю та поєднанням оптимізму та активності (на рівні різних психологічних типів керівників) і «емоційно орієнтованою» копінг-стратегією.

Висновки. Врахування виявлених закономірностей може сприяти психологічному забезпеченню вибору керівниками закладів середньої освіти адекватних копінг-стратегій.

Ключові слова: заклади загальної середньої освіти, керівники закладів загальної середньої освіти, копінг-стратегії, активність, оптимізм, психологічні типи керівників.

Снигур Юлия. Связь активности и оптимизма руководителей учреждений среднего образования с копинг-стратегиями.

Введение. Использование руководителями учреждений среднего образования адекватных копинг-стратегий предусматривает изучение психологических факторов, влияющих на этот процесс, в частности таких, как активность и оптимизм руководителей.

Цель исследования: исследовать связь между активностью и оптимизмом руководителей учреждений среднего образования и использованием ими копинг-стратегий.

Методы исследования. Для проведения исследования использовались опросники «Шкала оптимизма и активности» (Н. Водопьянова, Н. Штейн) и «Исследование копинг-поведения в стрессовых ситуациях» (С. Норман, Д. Эндлер, Д. Джеймс, М. Паркер; адаптация Т. Крюковой).

Результаты исследования. Констатируется недостаточный уровень выраженности активности и оптимизма у руководителей учреждений среднего образования. Выявлены различные психологические типы руководителей учреждений общего среднего образования по уровню выраженности у них активности и оптимизма («реалисты», «пассивные оптимисты», «пассивные пессимисты», «активные пессимисты»). Установлена положительная статистически значимая связь между оптимизмом и такими копинг-стратегиями, как «поиск социальной поддержки» и «ориентация на избегание», а также негативная статистически значимая связь между выраженностью и сочетанием оптимизма и активности (на уровне различных психологических типов руководителей) и «эмоционально ориентированной» копинг-стратегией.

Выводы. Учет выявленных закономерностей может способствовать психологическому обеспечению выбора руководителями учреждений среднего образования адекватных копинг-стратегий.

Ключевые слова: учреждения общего среднего образования, руководители учреждений общего среднего образования, копинг-стратегии, активность, оптимизм, психологические типы руководителей.

Вступ. Подолання професійного стресу та складних, проблемних ситуацій у діяльності керівників закладів середньої освіти передбачає використання керівниками конструктивних копінг-стратегій. На їхній вибір впливають певні психологічні характеристики керівників, зокрема, їхня активність та оптимізм.

Аналіз літератури показує, що проблема активності та оптимізму особистості знайшла певне відображення в ряді робіт зарубіжних та вітчизняних учених. Зокрема, було визначено сутність активності особистості, її види та місце в системі психологічного знання (Джидарьян, 1988; Кузнецова, 2017; Петровский, 1992; Сычёв, 2008). Також розкрито сутність оптимізму (Мудзыбаев, 2003); його вплив розвиток мотивації досягнення (Виндекер 2009), успішність у професійній діяльності та поведінку у важких життєвих ситуаціях (Боднар, 2005; Тхоржевская, & Болдырева, 2009), проаналізовано взаємозв'язок активності та оптимізму і подолання стресу (Водопьянова, 2009; Baldwin D. R. et al., 2003; Iwanaga M., et al, 2004; Yamawaki N., et al, 2003).

Щодо *працівників освітніх організацій*, то тут виконано окремі дослідження, в яких підкреслено роль активності та оптимізму як важливої складової особистісних якостей педагогічних працівників (Вітебська, 2011; Назарова, 2012). Вивчення зв'язку активності та оптимізму керівників закладів середньої освіти з їхніми копінг-стратегіями раніше не здійснювалось.

Мета дослідження: дослідити зв'язок між активністю та оптимізмом керівників закладів середньої освіти та їхніми копінг-стратегіями.

Завдання дослідження:

1. Дослідити рівень вираженості активності та оптимізму в керівників закладів загальної середньої освіти.
2. Проаналізувати типи керівників закладів загальної середньої освіти (за рівнем вираженості в них активності та оптимізму) та їхню кількісну представленість.
3. Дослідити зв'язок між активністю та оптимізмом керівників закладів середньої освіти (як окремими показниками, так і типами керівників, виділених на основі окремих показників) та копінг-стратегіями, які використовують керівники.

Визначені завдання дослідження були реалізовані на *трьох етапах дослідження*.

Методи та методики дослідження. Для дослідження *активності і оптимізму*, як чинників вибору керівниками копінг-стратегій, було використано опитувальник «Шкала оптимізму і активності» (Водопьянова Н., Штейн М.) (Водопьянова, 2009). Дана методика дає можливість дослідити рівень вираженості активності та оптимізму особистості (за двома субшкалами), а також та визначити п'ять типів особистості на основі різного поєднання показників, які отримані за двома субшкалами («реалісти», «активні оптимісти», «активні песимісти», «пасивні песимісти», «пасивні оптимісти»).

Дослідження копінг-стратегій керівників закладів середньої освіти здійснювалось за допомогою опитувальника «Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях» (Норман С., Ендлер Д., Джеймс Д, Паркер М; адаптація Крюкової Т.) (Водопьянова, 2009). Методика дає можливість дослідити такі копінг-стратегії: 1) «проблемно орієнтовану»; 2) «емоційно орієнтовану»; 3) «уникнення»; 4) «відволікання»; 5) «пошук соціальної підтримки».

Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Для статистичної обробки та аналізу даних використовувались такі методи: описова статистика та кореляційний аналіз.

Вибірка дослідження. Дослідження проводилось у 2018 році у Київській області та в м. Києві. В опитуванні взяв участь 191 працівник освітніх організацій, з них 23,0% директори закладів загальної середньої освіти, 30,9% – заступники директорів, 14,1% – керівники кафедр

(методоб'єднань), 31,9% – керівники робочих (творчих) груп. Тобто в дослідженні взяли участь керівники всіх рівнів управління закладів загальної середньої освіти (топ-керівники, керівники середнього рівня і лінійні керівники).

Серед опитаних 22,0% були чоловіки та 78,0% жінки. За віком показником опитувані були розподілені таким чином: 12,6 % були віком до 30 років, 47,6% мали вік від 31 до 40 років, 24,1% були віком від 41 до 50 років, і 15,7% мали вік понад 50 років. Тобто переважна частина опитаних були керівниками «активного професійного віку».

Більше половини опитуваних (56,0%) мали найвищу кваліфікаційну категорію, якою є «спеціаліст вищої категорії», решта мали інші кваліфікаційні категорії: спеціаліст – 9,4%, спеціаліст I категорії – 14,7%, спеціаліст II категорії – 19,9%.

Результати дослідження та їх обговорення. На *першому етапі* досліджувався рівень вираженості активності та оптимізму в керівників закладів загальної середньої освіти.

Як видно із табл. 1, у результаті дослідження виявлено недостатній рівень вираженості у керівників закладів середньої освіти *активності*. Установлено, що високий рівень активності притаманний лише 5,3% опитаних, середній – 79,5%, та низький – 15,2%.

Відповідно до методики дослідження (Водопьянова, 2009), під *активністю* розуміється енергійність, життєрадісність, безпечність, безтурботність, схильність до ризику. Як бачимо, для переважної більшості опитаних характерно середній рівень активності, що можна, напевне, пояснити тим, що високий рівень відповідальності керівників обумовлює їхню переважну орієнтацію на дотримання певного балансу (орієнтація на середній рівень вираженості) щодо якостей, які характеризують активність особистості, тобто поєднання, з одного боку, енергійності, життєрадісності, а з іншого боку, безпечності, безтурботності, схильності до ризику.

Що стосується вираженості у керівників середньої освіти *оптимізму*, то тут отримано значно нижчі показники, порівняно із активністю (табл. 1). Так, високий рівень вираженості цієї якості констатовано лише у 2,1% опитаних, середній – у 34,0%, і низький – у 63,9%. Звертає на себе увагу той факт, що у більше ніж половини опитаних виявлено низький рівень вираженості оптимізму.

Таблиця 1

Рівень вираженості оптимізму та активності в керівників закладів загальної середньої освіти (у % від загальної кількості опитаних)

Показники	Рівень вираженості, у %		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Активність	5,3	79,5	15,2
Оптимізм	2,1	34,0	63,9

Зазначимо, що, згідно з методикою дослідження (Водопьянова, 2009), під *оптимізмом* розуміється схильність людини вірити в свої сили і успіх, мати переважно позитивні очікування від життя і людей. При цьому вказується на те, що оптимісти, як правило, екстравертовані, доброзичливі та відкриті до спілкування. Низький рівень оптимізму в керівників закладів середньої освіти можна, скоріше за все, пояснити, з одного боку, складними соціально-економічними умовами, в яких сьогодні працюють заклади середньої освіти, а з іншого боку, постійними вимогами до введення реформ, інновацій у цих закладах, які здебільшого не «підкріплюються» необхідною економічною базою (достатнім рівнем заробітної плати персоналу, необхідною технікою та обладнанням, інформаційно-комп'ютерним забезпеченням тощо) та рівнем психологічної готовності персоналу (наявністю необхідних мотивів, умінь, навичок тощо).

Отже, можна говорити про *певні резерви* щодо вираженості активності та оптимізму в керівників закладів середньої освіти, особливо з урахуванням того, що керівники закладів середньої освіти повинні демонструвати певні зразки «активної» та «оптимістичної» рольової поведінки для своїх працівників, надихати їх на активну професійну діяльність, прояви оптимізму щодо можливостей досягнення основних цілей життєдіяльності людини тощо.

На *другому етапі* аналізувались типи керівників закладів загальної середньої освіти (за рівнем вираженості в них активності та оптимізму) та їхня кількісна представленість.

Як видно із *табл. 2*, у дослідженні виявлено чотири типи керівників закладів середньої освіти («реалісти», «пасивні оптимісти», «пасивні песимісти», «активні песимісти») із п'яти можливих типів згідно з методикою дослідження (Водопьянова, 2009). Керівників, які належать до типу «активні оптимісти», серед опитаних керівників закладів середньої освіти не виявлено.

Проаналізуємо психологічні особливості кожного із типів керівників закладів середньої освіти та їхню кількісну представленість. При опису цих стилів будемо спиратись на «психологічні портрети» представників стилів, які надані в методиці (Водопьянова, 2009).

Як видно із *табл. 2*, для переважної більшості опитаних (69,8%) характерний такий тип, як «*Реалісти*». Представники цього типу адекватно оцінюють поточну ситуацію за своїми силами (можливостями) і не намагаються стрибнути «вище голови», отримують задоволення від того, що мають, стійкі до психологічного стресу.

Значно менш вираженим, приблизно в чотири рази, є тип «*Пасивні песимісти*» («*Жертви*») (16,7%). Для представників цього типу характерно те, що вони ні в що не вірять і нічого не роблять для того, щоб змінити своє життя в кращий бік. Вони характеризуються переважанням похмурого і пригніченого настрою, пасивністю, зневірою у власних силах. У важких ситуаціях надають перевагу відходу від розв'язання проблеми, вважають себе жертвами обставин.

Таблиця 2

Кількісна представленість психологічних типів керівників закладів загальної середньої освіти (за рівнем вираженості у них активності та оптимізму)

Психологічні типи керівників	%
«Реалісти»	69,7
«Пасивні песимісти»	16,7
«Активні песимісти»	12,1
«Пасивні оптимісти»	1,5
«Активні оптимісти»	0,0

Приблизно на такому рівні вираженості перебуває і такий тип керівників закладів середньої освіти, як «*Активні песимісти*» («Негативісти») (12,1%). Для них характерна більша активність, але ця активність має деструктивний характер, замість того щоб створювати щось нове, такі люди намагаються зруйнувати уже те, що існує. У важких ситуаціях часто проявляють агресію.

І зовсім невелика кількість опитаних (1,5 %), порівняно із розглянутими вище типами, належить до типу «*Пасивні оптимісти*» («*Ледарі*»). Представники цього типу впевнені в тому, що «все само собою вирішиться», що «все буде добре», хоча і не докладають до цього жодних зусиль. Вони добродушні, веселі, можуть навіть у поганому знаходити щось добре, разом із тим, їхньою характерною рисою є недостатня активність. Вони більшою мірою надіються на удачу, ніж на власні сили. Схильні до пасивного очікування та відкладання прийняття рішень.

І не виявлено керівників закладів середньої освіти, які належать до «ідеального» типу «*Активні оптимісти*» («*Ентузіаст*»). Характерними рисами представників цього типу є те, що вони вірять у власні сили та успіх, позитивно налаштовані на майбутнє, здійснюють активні

дії для того, щоб досягти життєвих цілей, для них не є характерними смуток та поганий настрій, вони легко долають «удари долі», якими б важкими вони не були. У важких ситуаціях активно шукають способи розв'язання проблеми.

Таким чином, у цілому, можна *позитивно* оцінити той факт, що серед керівників закладів середньої освіти дві третини належать до типу «Реалісти», які здатні реально оцінюють ситуацію і свої можливості для розв'язання проблем, з якими вони зустрічаються. Також позитивної оцінки заслуговує те, що серед керівників майже відсутні такі, які входять до типу «Пасивні песимісти» («Ледарі»). Ці позитивні риси можна пояснити, як нам здається, специфікою діяльності, яка поєднує в собі такі види діяльності, як педагогічна та управлінська, і пов'язана з відповідальністю за навчання, визнання та розвиток особистості.

Разом із тим, до *негативних тенденцій* можна віднести те, що у дослідженні виявлено відсутність до певної міри «ідеального типу» у наведеній системі класифікацій типів керівників, яким є тип «Активні оптимісти» («Ентузіасти»), а також те, що в середньому орієнтовно п'ята частина керівників належить до типів керівників, які виділені на «песимістичній основі» («Активні песимісти» та «Пасивні песимісти»), що обумовлено, скоріше за все, складнощами соціально-економічного характеру, які характерні для суспільства в цілому та для освітньої галузі зокрема. Однак думаємо, що тут певну роль відіграють і окремі особистісні характеристики керівників та особливості їхньої життєдіяльності в цілому (особливості сімейного життя, фізичний стан тощо).

Отже, в цілому ми бачимо, що *існують резерви* щодо розвитку активності та оптимізму у керівників закладів середньої освіти.

На *третьому етапі* досліджувався зв'язок між активністю та оптимізмом керівників закладів середньої освіти (як окремими показниками, так і типами керівників, виділеними на основі поєднання показників «активність» та «оптимізм») та копінг-стратегіями, які використовують керівники.

Як видно з *табл. 3*, у процесі дослідження було встановлено *позитивний* статистично значущий зв'язок між *оптимізмом* і такими копінг-стратегіями, як «пошук соціальної підтримки» ($r=0,338$, $p<0,01$) та «орієнтація на уникнення» ($r=0,278$, $p<0,01$). Сутність цього зв'язку полягає в тому, що чим більше вираженим у керівників закладів середньої освіти є оптимізм, тим більше вони використовують такі копінг-стратегію, як «пошук соціальної підтримки» та «орієнтація на уникнення».

Таблиця 3

Зв'язок між активністю та оптимізмом керівників закладів загальної середньої освіти та копінг-стратегіями, (r)

Показники	Копінг-стратегії				
	«Проблемноорієнтована»	«Пошук соціальної підтримки»	«Емоційно орієнтована»	«Уникнення»	«Відволікання»
Активність	-0,057	-0,114	-0,004	0,100	0,108
Оптимізм	0,076	0,338**	0,005	0,278**	0,075
Психологічні типи	-0,160	0,154	-0,260*	0,077	0,010

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

Відповідно до існуючих у літературі підходів про зміст різних видів копінг-стратегій, які аналізує Л. Карамушка (за критеріями «активність-пасивність» та «конструктивність-неконструктивність») (Карамушка, 2020), зміст названих копінг-стратегій можна охарактеризувати таким чином. Так, копінг-стратегія «пошук соціальної підтримки» належить

до «активних» копінг-стратегій (які спрямовані на цілеспрямоване усунення або послаблення стресової ситуації) та до «проміжних конструктивних» копінг-стратегій (за ступенем орієнтації на розв'язання проблеми). Копінг-стратегія «уникнення» належить до «пасивних» копінг-стратегій (які спрямовані на зниження емоційної напруги, а не на зміну стресової ситуації) та «неконструктивних» копінг-стратегій (оскільки орієнтовані на ігнорування проблеми). Отже, в цілому, доходимо висновку, що наявність у керівників закладів середньої освіти оптимізму та його підвищення може сприяти використанню копінг-стратегій, які сприяють усуненню або зниженню стресової ситуації і частковому її вирішенню.

Разом із тим, слід зазначити, що у дослідженні не виявлено статистично значущого зв'язку між *активністю* керівників закладів середньої освіти та копінг-стратегіями, які вони використовують. Очевидно, можна говорити про те, що однієї активності «недостатньо» керівникам закладів середньої освіти для вибору копінг-стратегій, тут суттєвим є ще наявність у них такої якості, як оптимізм.

Також у процесі дослідження встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок ($r=-0,260$, $p<0,05$) між психологічними типами керівників (які виділені на основі поєднання показників «активність» та «оптимізм») та копінг-стратегіями, які використовують керівники. Зміст цього зв'язку полягає в тому, що чим більше керівники закладів середньої освіти «рухаються» в напрямку від «пасивних песимістів» до «реалістів», тобто чим більше в них вираженим є поєднання активності та оптимізму, тим менше вони використовують «емоційно орієнтовану стратегію». Як зазначається в літературі, дана копінг-стратегія зумовлена виникненням негативних емоцій, які пов'язані із ситуацією, та зосередженістю на таких емоціях. З урахуванням того, що керівники закладів загальної середньої освіти перебувають у постійній управлінській та педагогічній взаємодії з членами педагогічного колективу, учнями та їхніми батьками, виникнення такого негативного емоційного фону може негативно позначитися не лише на психологічному здоров'ї самого керівника (наприклад, обумовлювати виникнення професійного вигорання керівників), але і на психологічному здоров'ї всієї освітньої організації (спричинити негативний емоційний настрій, появу напруженості, конфліктних ситуацій тощо (Карамушка, & Снігур, 2020). Тому зниження використання керівниками закладів середньої освіти «емоційно орієнтованої» копінг-стратегії, яке стає можливим у результаті підвищення активності та оптимізму керівників, може сприяти підвищенню ефективності діяльності цих закладів (покращенню сприятливого соціально-психологічного клімату, показників навчально-виховного процесу тощо).

Висновки:

1. Виявлено *недостатній рівень вираженості активності та оптимізму* в керівників закладів середньої освіти, при цьому рівень вираженості оптимізму керівників *значно поступається* рівню вираженості активності.

2. Встановлено *різні типи керівників* закладів загальної середньої освіти (за рівнем вираженості в них активності та оптимізму): «*реалісти*», «*пасивні оптимісти*», «*пасивні песимісти*», «*активні песимісти*». Найбільша кількість опитаних керівників (дві третини) належить до типу «реалісти». Керівників, які належать до типу «активні оптимісти», серед опитаних керівників закладів середньої освіти *не виявлено*.

3. Встановлено *позитивний* статистично значущий зв'язок між *оптимізмом* і такими копінг-стратегіями, як «пошук соціальної підтримки» та «орієнтація на уникнення».

4. Встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок між психологічними типами керівників закладів середньої освіти та «емоційно орієнтованою» копінг-стратегією (чим більше керівники «рухаються» в напрямку від «пасивних песимістів» до «реалістів», тобто чим більше у них вираженими є поєднання оптимізму з активністю, тим менше вони використовують «емоційно орієнтовану стратегію»).

До перспектив подальших досліджень. Перспективи дослідження полягають у розробці тренінгової програми, спрямованої на психологічну підготовку керівників закладів середньої освіти до адекватного використання копінг-стратегій.

Література

1. Боднар, А. М. (2005). Оптимизм как фактор, влияющий на успешность в профессиональной деятельности. *Психологический вестник*, 5, 275–283.
2. Виндекер, О.С. (2009). Взаимосвязь мотивации достижения с показателями оптимизма-пессимизма. *Психологический журнал*, 5, 15–35.
3. Вітебська, П. В. (2011). Умови та етапи формування педагогічного оптимізму вихователя в педагогічному колективі (з досвіду А.С. Макаренка). *Педагогічні науки*, 8 (1), 80–84. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8(1)_18)
4. Виндекер, О.С. (2009). Взаимосвязь мотивации достижения с показателями оптимизма. *Проблемы образования, науки и культуры*, 4 (68), 119–125.
5. Водопьянова, Н.Е. (2009). *Психодиагностика стресса*. Санкт-Петербург: Питер.
6. Джидарьян, И. А. (1988). *Категория активности и её место в системе психологического знания*. Москва: Наука.
7. Карамушка Л. М. (2020). Вплив копінг-стратегій на структурні компоненти психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2020. Т. I. *Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія* / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 57. 12–21.
8. Карамушка Л.М., & Снігур Ю.С. (2020) Копінг-стратегії керівників закладів загальної середньої освіти: рівень вираженості та значення для психологічного здоров'я персоналу та організації. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: зб. наук. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 червня 2020 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка*, 102–106.
9. Кузнецова, М.М. (2017). Оптимизм в системе понятий позитивной психологии. *Психология*. Харків. 146–158.
10. Мудзыбаев, К. (2003). Оптимизм и пессимизм личности. *Социологические исследования*, 12, 87–96.
11. Назарова, Н. М. (2012). *Сравнительная специальная педагогика*. Москва: Академия.
12. Петровский, В. А. (1992). *Психология неадаптивной активности*. Москва: ТОО Горбунок.
13. Сычёв, О.А. (2008). *Психология оптимизма: учебно-методическое пособие к спецкурсу*. Бийск: 69.
14. Тхоржевская, Л.В., & Болдырева, Т.А. (2009). Оптимизм в трудной жизненной ситуации: функциональный подход. *Психология*, 1, 55.
15. Baldwin, D. R. et al., (2003). Optimism and stress: An African-American college student perspective. *College Student Journal*, 37(2), 276–285.
16. Iwanaga, M., et al (2004). Coping availability and stress reduction for optimistic and pessimistic individuals. *Personality & Individual Differences*, 36(1), 11–22.
17. Yamawaki, N., et al (2003). Defensive pessimism, self-esteem instability, and goal strivings. *Cognition & Emotion*, 18(2), 233–249.

References

1. Bodnar, A. M. (2005). Optimizm kak faktor, vlijajushhij na uspešnost v professional'noj dejatel'nosti [Optimism as a professional efficiency factor]. *Psihologicheskij vestnik*, 5, 275–283 [in Russian].
2. Vindeker, O.S. (2009). Vzaimosvjaz motivacii dostizhenija s pokazateljami optimizma-pessimizma [The relationship between achievement motivation and optimism-pessimism indicators]. *Psihologicheskij zhurnal*, 5, 15–35 [in Russian].
3. Vitebska, P. V. (2011). Umovy ta etapy formuvannia pedahohichnoho optymizmu vykhovatelja v pedahohichnomu kolektyvi (z dosvidu A.S. Makarenka) [The conditions for and stages of development of teachers' optimism in the pedagogical collective (A.S. Makarenko's experience)]. *Pedahohichni nauky*, 8 (1), 80–84. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8(1)_18) [in Ukrainian].
4. Vindeker, O.S. (2009). Vzaimosvjaz motivacii dostizhenija s pokazateljami optimizma [The relationship between achievement motivation and optimism indicators]. *Problemy obrazovanija, nauki i kultury*, 4 (68), 119–125 [in Russian].
5. Vodopjanova, N.E. (2009). *Psihodiagnostika stressa* [Psychodiagnosis of stress]. Sankt-Petersburg: Piter [in Russian].
6. Dzhidar'jan, I. A. (1988). *Kategorija aktivnosti i ejo mesto v sisteme psihologičeskogo znanija* [The category of activity and its place in the system of psychological knowledge]. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Karamushka L. M. (2020). Vplyv kopinh-stratehii na strukturni komponenty psykhohichnoho zdorovia personalu osvithnikh orhanizatsii [The effects of copying strategies on the structural components of educational organization staff's psychological health]. *Aktualni problemy psykhologii: zb. nauk. prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. 2020. T. I. *Orhanizatsiina psykhohihiia. Ekonomichna psykhohihiia. Sotsialna psykhohihiia* / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. Kyiv: Instytut psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Vyp. 57. 12–21 [in Ukrainian].
8. Karamushka L.M., & Snihur Yu.S. (2020) Kopinh-stratehii kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity: riven vyrazhenosti ta znachennia dlia psykhohichnoho zdorovia personalu ta orhanizatsii [The coping-strategies used by secondary education institution principals: their strength and role in promoting organization's and staff's psychological

- health]. *Psykhologo-pedahohichni koordynaty rozvytku osobystosti*: zb. nauk. materialiv I Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 2–3 chervnia 2020 r. Poltava: Natsionalnyi universytet imeni Yuriia Kondratiuka, 102–106 [in Ukrainian].
9. Kuznietsova, M.M. (2017). Optimizm v systemi poniat pozytyvnoi psykhologii [Optimism in the system of concepts of positive psychology]. *Psykhologiya*. Kharkiv. 146–158 [in Ukrainian].
10. Mudzybaev, K. (2003). Optimizm i pessimizm lichnosti [Personal optimism and pessimism]. *Sociologicheskie issledovaniya*, 12, 87–96 [in Russian].
11. Nazarova, N. M. (2012). *Sravnitel'naya special'naya pedagogika [Comparative special education]*. Moscow: Akademija [in Russian].
12. Petrovskij, V. A. (1992). *Psihologija neadaptivnoj aktivnosti [The psychology of maladaptive activity]*. Moscow: TOO Gorbunok [in Russian].
13. Sychjov, O.A. (2008). *Psihologija optimizma [The psychology of optimism]*. Bijsk: 69 [in Russian].
14. Thorzhevskaja, L.V., & Boldyreva, T.A. (2009). Optimizm v trudnoj zhiznennoj situacii: funkcional'nyj podhod [Optimism in a difficult life situation: a functional approach]. *Psihologija*, 1, 55 [in Russian].
15. Baldwin, D. R. et al., (2003). Optimism and stress: An African-American college student perspective. *College Student Journal*, 37(2), 276–285.
16. Iwanaga, M., et al (2004). Coping availability and stress reduction for optimistic and pessimistic individuals. *Personality & Individual Differences*, 36(1), 11–22.
17. Yamawaki, N., et al (2003). Defensive pessimism, self-esteem instability, and goal strivings. *Cognition & Emotion*, 18(2), 233–249.

Snigur, Yulia. The relationship between the secondary education institution principals' activity and optimism and their coping strategies.

Introduction. The need for effective coping strategies to be used by the principals of secondary education institutions necessitates the study of the psychological factors associated with the coping strategies, in particular, secondary education institution principals' activity and optimism.

Aim: to investigate the relationship between the secondary education institution principals' activity and optimism and their coping strategies.

Methods. N. Vodopyanova and N. Stein Optimism and Activity Scale and the Coping Behavior in Stressful Situations by Norman, D. Endler, D. James, and M. Parker (adapted by T. Krukova).

Results. The secondary education institution principals were found to have low activity and optimism. In relation to the levels of their activity and optimism, the secondary education institution principals were divided into "realists", "passive optimists", "passive pessimists", and "active pessimists". Secondary education institution principals' activity and optimism had positive statistically significant relationships with such principals' coping strategies as "social support seeking" and "avoidance", and a negative statistically significant relationship with the coping strategy called "emotional orientation" (according to the psychological types of secondary education institution principals).

Conclusions. The findings can facilitate secondary education institution principals' choice of effective coping strategies.

Key words: secondary education institution, secondary education institution principals, coping strategies, activity, optimism, psychological types of secondary education institution principals.

Відомості про автора

Снігур Юлія Сергіївна, аспірантка лабораторії організаційної психології та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН, фахівець II-ї категорії навчально-організаційної групи із забезпечення навчального процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Snihur, Yuliya Serhiivna, PhD student of the Laboratory of Organizational and Social Psychology, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, specialist of the Second category of the Educational Process Support group, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Email: Snigur2007@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3150-7870>

Отримано 30 вересня 2020 р.
Рецензовано 26 жовтня 2020 р.
Прийнято 2 листопада 2020 р.